

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-59>

УДК 76.033.4(450)

Стрельцова С.В.¹, Хіцька К.О.²

Київський університет імені Бориса Грінченка

ІТАЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ АНТОНА КАШШАЯ

Анотація. У статті розглянуто творчість відомого художника Закарпаття А.М. Кашшай, яка за часів радянської доби широко висвітлювалася, але була розглянута художніми критиками поверхнево, без врахування витоків натхнення майстра. Звернено увагу на головні акценти його творчості: походження митця русина-горця, який сприймає простір в прихованому конфлікті академічних традицій. У статті аналізується з якою метою у своїй творчості митець звертається до барвистості народного мистецтва, яке направлено не на міметичне наслідування природі, а на збагачення поглядів та сприйняття людьми «похмурих» по гамі реальних пейзажів. Ознайомлено з італійським періодом творчості митця, особливостями динамізованої композиції та колористичним рішенням твору, яке характерне власному складу світосприйняття митця.

Ключові слова: Кашшай, італійський період, Венеція, композиція, пейзаж, академізм, творчість.

Streltsova Svetlana, Khitska Karina

Borys Grinchenko Kyiv University

ITALIAN PERIOD OF ANTON KASHSHAY'S CREATIVITY

Summary. The article examines the work of the famous Transcarpathian artist A.M. Kashshay, which was widely covered during the Soviet era, but was considered by art critics superficially, without taking into account the origins of the master's inspiration. Attention is drawn to the main accents of his work: the origin of the Rusyn-mountaineer artist, who perceives space in a hidden conflict with academic traditions. The article analyzes for what purpose in his work the artist turns to the colorfulness of folk art, which is aimed not at mimetic imitation of nature, but at enriching the views and people's perception of "gloomy" in the range of real landscapes. Acquainted with the Italian period of the artist's work, the features of the dynamic composition and the color scheme of the work, which is characteristic of the artist's own worldview. The artist's works and little-known works, periods of the artist's work are analyzed, which allow to analyze the compositional construction of paintings and color solutions. The inherent manner of the artist in the plein air works is revealed, in particular, the color of folk art, the skill of constructing perspective or the compositional decision of the artist. The analysis of creativity gives an awareness of the national mentality of the creator, his personal dialogue with nature and the dominant in his time a picturesque tradition than the analysis of "pure form". The stylistic features of the artist's work clearly emphasize the individual view of the color of folk art, preservation of traditions and opposition to academicism. In his work he was in constant search of expressive and accurate images in the interpretation of nature and nature. Fills each work with a deep understanding of the component and meaning of life. And his work, traveling to other countries, A. Kashshay remained true to his artistic views, worldview and inner content and national and cultural composition. Throughout his life, he retains the professional foundation of the Transcarpathian school and remains true to folk traditions. A. Kashshay's work, at the present stage, requires attention and careful study of creative work. The importance of the master in the development of Ukrainian fine arts and his contribution to cultural and artistic processes cannot be underestimated.

Keywords: Kashshay, Italian period, Venice, composition, landscape, academism, creativity.

Постановка проблеми. Творчий доробок відомого художника А. М. Кашшай (1921–1991 рр.), на сьогодні, має бути достеменно вивчений та позбавлений загадок. Митець належав до художників, які отримали професійну освіту безпосередньо від засновників закарпатської школи – Й. Бокшай, А. Ерделі, А. Борецького, Е. Грабовського. Засвоївши школу, А. Кашшай сформував власну творчу манеру, розробив новаторські прийоми й техніки живопису, що значно розширило потенціал тогочасної образотворчої традиції.

Творами відомого ужгородського живописця, значною кількістю, поповнювались картинні галереї, художні музеї, які потрапляли до фондів музеїв в Україні, за кордон, у приватні збірки. Ви-

вчення мистецтвознавцями розвитку й становлення закарпатської школи призвело до визначення її особливостей та закономірностей формування. Дослідження творчого доробку закарпатських майстрів поступово висвітлюється в мистецтвознавчій науці, але цього не достатньо і постать А. Кашшай залишається недослідженою.

Серед великої кількості дослідницьких робіт з вивчення творчості митця, на сьогодні, немає жодної фундаментальної праці про нього, не вивчено його спадок, не окреслені досягнення. Твори митця розглядаються в контексті історії українського образотворчого мистецтва, як одного з видатних майстрів пейзажу, що сприяв його розвитку. Але детально не висвічується італійський період творчості, не вивчений експресив-

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0086-7483>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4612-911X>

ний образ прихованої боротьби в творах цього періоду. Серед творчої спадщини А. Кашшай, переважають пейзажні полотна, етюди з пленерів і творчих поїздок, що потребують детальної систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість митця, в більшості своєї інформації, висвітлювалась поверхнево, в фундаментальних працях про історію українського мистецтва, де традиційно відзначалися досягнення майстра в пейзажному жанрі другої половини ХХ ст., більша кількість якої була видана в 1950–1980-х рр. та пов'язана з поетапним розвитком А. Кашшай як живописця [2]. В цих джерелах художник згадується як автор живописних творів, також згадка про нього ідеється в контексті вивчення закарпатського художнього феномена.

До творчої спадщини майстра в різні роки зверталися Г. Островський, І. Небесник, О. Федорук, Л. Біксей, О. Кашшай та ін. Глибоким вивченням творчості художника займався мистецтвознавець Г. Островський в монографії «А. М. Кашшай» [5], в якій ґрунтовно аналізується творчість майстра 1950–1960-х рр. та в монографіях які присвячені розвитку образотворчого мистецтва Закарпаття. Ці дослідження охоплюють хронологічні рамки від початку 1950-х – до середини 1970-х рр. В останньому науковому дослідженні 2017 року, розглянуто вплив творчості митця на формування закарпатської школи, культурний контекст його творчості, культурно-громадська робота художника [3].

В більшості досліджень ім'я художника просто згадується серед тих, хто певним чином посприяв розвитку закарпатської школи, зокрема, її пейзажного жанру. Висвітлюються лише окремі аспекти його творчості, переважно реалістичний період; розглядаються відомі роботи 1950–1960-х, аналізуються поодинокі твори. Додаткову інформацію про життя майстра можна почерпнути в монографічних працях, присвячених відомим художникам і діячам краю, з якими його пов'язували міцні творчі та особисті стосунки [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення творчості художника та звернення до мало відомих творів, періодів творчості митця, дають змогу провести аналіз композиційної побудови картин й колористичного вирішення. Виявити, притаманну манеру митця, в пленерних творах, зокрема, барвистість народного мистецтва, майстерності побудови перспективи або композиційного рішення художника. Аналіз творчості дасть усвідомлення національної ментальності творця, його особистого діалогу з природою і панівної в його час мальовничій традицією, ніж аналіз «чистої форми».

В спадщині майстрів закарпатської школи спостерігається велич простору, буйство чистих кольорів і пастозність, що йде в супереч академічному живопису, в якому домінує установка на гармонізацію ліній, «стримування кольору» і гладкий мазок. Цю проблему можна віднести до всієї закарпатської художньої школи, яку критики ще не вивчили достеменно і яка потребує уваги та достатньо глибоких досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення та аналіз творчості митця, його звернення до принципів народного мистецтва, озна-

йомлення з італійським періодом творчості митця, із характерним для нього світосприйняттям та впливом на формування специфічної, властивої закарпатському регіону художньої естетики.

Виклад основного матеріалу. Діяльність представників закарпатської художньої школи завжди викликало захоплення серед діячів мистецтва України. З теплотою відгукуються вони про природу, мальовничі куточки, чудових людей, які проживають в цьому прекрасному краї. Так висловлюється про Закарпаття ректор Львівської академії мистецтв А. Бокотей: «Я щасливий тим, що народився на Закарпатті, в селі Брід Іршавського району. Тому що найважливіші почуття, які ввібрала моя душа під час спілкування з цим прекрасним краєм і його прекрасними людьми, залишилися в серці назавжди. Неможливо передати враження від глибокої народної мудрості, яка дихає, сміється, плаче в творах мистецтва, створених Майстрами своєї справи; вона ще довго буде вивчатися і аналізуватися і сучасниками, і наступними поколіннями... Закарпаття – унікальний регіон. Хороший клімат, багатство землі, краса краєвидів – гаї, сади і простір карпатських полонин – тут все надирає Творити» [1].

Свої міркування висловлював і доктор мистецтвознавства академік А. Федорук, головний редактор журналу «Образотворче мистецтво»: «Фундаментальні основи образотворчого мистецтва заклали художники, які намагалися створити мистецтво, яке відображало б своєрідні риси рідного краю, життя, традиції і побут етносу, характерні особливості пейзажу». Застерігав від втрати власного коріння обдарованих майстрів закарпатської школи і відомий словацький учений Н. Мушинка: «За останні 10-15 років чимало закарпатських художників намагається відірватися від рідних традицій і сліпо наслідують так званому «модерному» мистецтву Заходу, часто сумнівної художньої цінності» [1].

Своєрідне бачення природи закарпатського художника – це не тільки рідна земля – це творча активність всієї школи, яка прагне перетворення реальності. Кожен з митців цієї школи має свою техніку, манеру, почерк, своє обличчя, художнє мислення, що посилює становлення образотворчого мистецтва на Закарпатті. І підґрунтям всієї цієї родючої міцї є глибокий взаємозв'язок з корінням минулих часів, яке дає відчуття єдиного цілого з вічним.

Серед представників закарпатської школи були такі, як А. Ерделі, який долучався до західноєвропейських традицій, експериментував з різними стилями, в творчості якого спостерігається вплив імпресіонізму та фовізму. А. Кашшай, будучи учнем А. Ерделі, не міг абсолютно перейняти мальовничу традицію своїх вчителів, бо був яскравим і своєрідним майстром. За обставинами життя, у роки війни, був змушений перервати освіту в ужгородській гімназії і працювати то в лісництві, то в планово-фінансовій установі, що не дало йому можливості отримати європейський вплив. Так він залишився талановитим самоучкою, який передавав на полотнах своє світовідчуття, без впливу на нього вчителів.

Більший вплив на його творчість накладали традиції народного мистецтва русинів. Адже

«синтез принципів народного мистецтва та основ академічного майстерності завжди був одним з фундаментальних пріоритетів закарпатської художньої традиції, який суттєво впливав на формування специфічної, властивої регіону художньої естетики, також властивою і А. Кашшай» [3].

Тому так цікаво проаналізувати та розглянути художній світ майстра, формування його неповторної автентичності, яка перетинається з корінням та рідною землею, стверджуючи в ньому художника. Так розглянемо маловідомий італійський період творчості митця на прикладі картини А. Кашшай «Венеція. Канал Гранде». Відправною точкою нам послужить історико-культурний контекст даного сюжету, а саме знаменитий собор Санта-Марія-делла-Салуте.

Зазвичай венеціанський пейзаж сприймається європейськими художниками в ракурсі трактування таких митців, як Каналетто або Гварді. В роботах яких присутній величезний простір моря і така ж громада високого неба, між ними виникає дрібно і детально прописані архітектурні шедеври. Саме такі контрасти з широко і м'яко написаними образами стихій, змушують глядача зосередитися на значимості людини в мирозданні. Можливо для глядачів й трактування пейзажу аналогічно традиціям класициста К. Лоррена, якому притаманна більш гладка манера письма та раціонально продуманий сюжет.

В полотнах двох відомих майстрів першої половини XIX ст. які зображують Санта-Марія-делла-Салуте, в повну силу виявлені принципи класичної композиції пейзажу й уподобання кольору і світлотіні того часу.

У творі Й. В. Янковського зображення собору постає як притулок, який очікує людину в золотавому повітрі ранку та в легкому серпанку туманного неба і води. Таке відчуття складається за поєднання блакитних кольорів неба із елементами охри та сіни. Так, на відміну, в картині Е. Прітчетті собор занурюється в глиб полотна, відтіняючи білизну собору безмежним простором блакитного неба й затмьнені зображення будівель переднього плану.

Більшість сучасних майстрів, зображуючи Венецію, спираються на «канони» академічного мистецтва. Деякі притримуються манери імпресіоністів, де мерехтіння природи перетинається із чистотою кольору та розкутими мазками. Митці дотримуються законів класичної перспективи, із чітким композиційним центром розташування головних об'єктів – білих куполів собору, що значною мірою приковує погляд глядача, який занурюється в красоту природи та творіння митця.

Для венеціанського періоду творчості А. Кашшай всі «канони» не мають значення, для митця головним постає задача передачі емоційної напруги, динаміки композиції, побудови контрастного домінуючого зорового ряду. І ця боротьба з «канонами» з'являється в роботі «Венеція. Канал Гранде» (собор Санта-Марія-делла-Салуте). Композиційно твір побудовано як протистояння, приховану боротьбу людини і стихії, вона динамізована, а композиція вибудована в постімпресіоністському дусі.

Звичне сприйняття простору та громад неба і моря, з натуралістично виписаними архітектурними спорудами, одразу змінюється при незвичному трактуванні композиційного розташування храму із перспективою знизу. Верхній край будівлі зрізаний рамою, глядач, ніби, дивиться на собор з протилежного берега каналу. Долаючи опір води, до собору, перпендикулярно глядачеві, рухаються човни. Канал, ніби загрожує небезпекою, в якому центром ідейно-емоційної уваги постає собор, який омиває підкреслено матеріалізована водна стихія.

Для підкреслення контрасту митець використовує кобальт, розріджуючи контури, розділяючи воду і небо присутністю людини. Удари гарячого сонця на будівлі, додають експресії твору. В цій картині собор для А. Кашшай, як для русина-горця, постає горою – центром світосприйняття митця. Воду і небо митець зображує не в класичних традиціях через ультрамарин і глибоку блакить, а через приглушену тональність кобальта. Саме кобальт і охра мають здатність згладжувати тверді контури і надавати зображенню легкої димки, таке собі позбавлення класичного прийому живопису та надання особистого настрою.

Саме цей період творчості яскраво підкреслює притаманну манеру митця, в плернерних творах, зокрема, барвистість народного мистецтва, майстерності побудови перспективи або композиційного рішення художника. Для А. Кашшай в цьому творі відтворено протистояння радянської людини заборонам на відвідування церков. Собор тут – сакральний символ сенсу, така Священна Гора, до якої не кожен може дістатися. Так венеціанський собор для митця, як гори нависає серед красот Венеції, яку більшість митців зображувала крізь призму традицій попередників та сталих канонів. Русин-горець залишається вірним власному світосприйняттю, національному складу, власній манері письма й трактує новий погляд на рівнинно-мариністичний просторі Венеції.

Висновки і пропозиції. Можна констатувати, що не дивлячись на канони, вплив академічних традицій, подорожі іншими країнами та місцевостями для зображення природи, А. Кашшай залишався вірним своїм мистецьким поглядам, світосприйняттю та внутрішньому наповненню й національно-культурному складу. В творчості він зберігає професійне підґрунтя закарпатської школи та залишається вірним народним традиціям.

Стильові особливості творчості митця яскраво підкреслюють індивідуальний погляд на барвистість народного мистецтва, збереження традицій та протистояння академізму. В творчості він знаходився в постійному пошуку виразних і влучних образів у трактуванні природи та природи. Наповнює кожний твір глибоким розумінням складової і сенсу буття.

Творчість А. Кашшай, на сучасному етапі, потребує уваги та ретельного вивчення творчого доробку. Неможна недооцінювати значення майстра в розвитку українського образотворчого мистецтва його внесок в культурологічні та мистецькі процеси.

Список літератури:

1. Закарпатская школа живописи. Живописцы Закарпатья. URL: http://art-raschdorf.com/ru/article/03_article.html
2. Кашшай О. Джерельна база дослідження творчості художника Антона Кашшай та стан наукової розробки теми. *Теорія і практика сучасної науки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 24-25 лютого 2017 року): у 2 ч. Херсон : Гельветика, 2017. Ч. 2. С. 75–77.
3. Кашшай О. Історіографія дослідження творчості художника Антона Кашшай та стан наукової розробки теми. *Молодий вчений*. 2017. № 4(44) Квітень. С. 67–70.
4. Небесник І. Розвиток художньої освіти у Закарпатті у XX столітті : дис. канд. пед. наук. Дрогобич, 2000. 180 с.
5. Островский Г. Антон Михайлович Кашшай. Москва : Сов. художник, 1962. 80 с.
6. Сіксай І. Пейзаж у творчості художників Закарпаття другої половини XX ст.: огляд літературних джерел. *Дизайн-освіта в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку та євроінтеграція*. 2011. № 5. С. 146–148.

References:

1. Zakarpat skaya shkola zhyvopysy (2006). Zhyvopystsy Zakarpat'ya. URL: http://art-raschdorf.com/ru/article/03_article.html (in Russian)
2. Kashshay, O. (2017). Dzherel'na baza doslidzhennya tvorchosti khudozhnyka Antona Kashshaya ta stan naukovoї rozrobky temy [The source base for the study of the artist Anton Kashshay and the state of scientific development of the topic]. *Teoriya i praktyka suchasnoyi nauky: Materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi. Kherson: Helvetica*. (in Ukrainian)
3. Kashshay, O. (2017). Istoriohrafiya doslidzhennya tvorchosti khudozhnyka Antona Kashshaya ta stan naukovoї rozrobky temy [Historiography of the study of the artist Anton Kashshay's work and the state of scientific development of the topic]. *Molodyy vchenyy*, no. 4(44), pp. 67–70. (in Ukrainian)
4. Nebesnyk, I. (2000). Rozvytok khudozhn'oyi osvity u Zakarpatti u XX stolitti [Development of art education in Transcarpathia in the twentieth century]. Drohobych. (in Ukrainian)
5. Ostrovskyy, H. (1962). Anton Mykhaylovych Kashshay [Anton Mikhailovich Kashshay]. Moscow. (in Russian)
6. Siksay, I. (2011). Peyzazh u tvorchosti khudozhnykiv Zakarpattya druhoyi polovyny XX st.: ohlyad literaturnykh dzherel [Landscape in the works of Transcarpathian artists of the second half of the twentieth century: a review of literary sources]. *Dyzayn-osvita v Ukraini: suchasnyy stan, perspektyvy rozvytku ta evrointehratsiya*, no. 5, pp. 146–148. (in Ukrainian)